ЕКОНОМІКА

УДК 339.727.22

Тимченко І. Є.
кандидат економічних наук,
завідувачка кафедри
фінансів, обліку і аудиту
Харківського економіко-
правового університету

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

Анотація. У статті аналізується одна із форм руху позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин – міжнародний кредит.

Ключові слова: міжнародний рух капіталу, позичковий капітал, міжнародний кредит, міжнародні кредитні установи.

Аннотация. В статье анализируэтся одна из форм ссудного капитала в сфере международных экономических отношений – международный кредит.

Ключевые слова: международное движение капитала, ссудный капитал, международный кредит, международные кредитные организации.

Abstract. The article analyzes one of the forms of loan capital in the field of international economic relations – international credit.

Key words: international movement of capital, loan capital, international credit, international credit organizations.

Постановка проблеми. В основі міжнародного руху капіталу лежать процеси інтернаціоналізації виробництва, розвиток і поглиблення міжнародних економічних, політичних, культурних та інших відносин між країнами. Серед причин вивезення капіталу можна перщ за все виділити: відмінності у витратах виробництва; бажання обійти тарифні й нетарифні обмеження за умов експорту-імпорту товарів; бажання захистити свій капітал від внутрішньої інфляції; непередбачуваність економічної та політичної ситуації в країні; прагнення на тривалий період забезпечити задоволення своїх економічних, політичних та інших інтересів на території тієї чи іншої країни.

З іншого боку, завжди є країни, у яких відчувається дефіцит інвестиційних ресурсів. Країни прагнуть залучити іноземні технології в національне виробництво, підвищити його науково-технічний і технологічний рівень, здійснити структурну перебудову в напрямку експортоорієнтованих і високотехнологічних галузей. Причиною ввезення капіталу може бути й намагання країн за допомогою іноземного капіталу вирішити проблеми зайнятості населення. Особливо гостру потребу в додаткових ресурсах капіталу відчувають країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою, країни, у яких відбуваються структурні перетворення. як правило, нагромадження власного капіталу в них недостатні. Однією із форм руху позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин є міжнародний кредит.

Метою даної роботи є аналіз міжнародних ринків позичкових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжнародного кредитування та його роль в економіці України протягом останніх років досліджують українські вчені В. Барановський, М. Бех, В. Геєць, В. Колосова, О. Михайлик, І. Фурман, Л. Шинкарук та ін. В своїх дослідженнях вони зазначають, що міжнародний кредит – є однією з найважливіших складових сучасних міжнародних економічних відносин [1]. Досліджуючи динаміку світового ринку міжнародного кредиту, вчені зазначають, що міжнародний кредит як найбільш поширена форма запозичення є лідером залучення зовнішніх фінансових

ресурсів в економіки держав світу [2]. Уварова В.В. досліджує теоретичні та практичні сторони такого виду кредитування як міжнародна кредитна лінія [8].

Виклад основного матеріалу. Рух цієї форми капіталу пов'язаний із наданням суб'єктам світового ринку валютних і кредитних ресурсів на умовах повернення, визначення терміну, на який надані кредити, і виплати відповідної винагороди за позичку у формі відсотка. На основі міжнародного кредиту сформувалися місткі міжнародні ринки позичкових ресурсів. Крім великих національних, міжнародних за своїм характером ринків (наприклад нью-йоркський, лондонський та інші), виникли й досягли на сучасному етапі колосальних розмірів світовий ринок капіталів, ринок євровалют і єврокапіталів.

Ключову роль на цьому ринку як суб'єкти міжнародних кредитних відносин відіграють міжнародні банківські консорціуми. Міжнародний кредит виконує такі функції: забезпечення перерозподілу між країнами фінансових і матеріальних ресурсів, що сприяє їх ефективному використанню; збільшення нагромадження в межах усього світового господарства за рахунок використання тимчасово вільних грошових коштів одних країн для фінансування капіталовкладень в інших країнах; прискорення реалізації товарів у світовому масштабі.

За цільовим призначенням виділяють наступні види кредитів:

• зв'язані кредити – надаються на конкретні цілі, обумовлені в кредитній угоді: комерційні – надаються для закупівлі певних видів товарів і послуг; інвестиційні – для будівництва конкретних об'єктів, погашення заборгованості, придбання цінних паперів; проміжні – для змішаних форм вивезення капіталів, товарів і послуг, наприклад у вигляді виконання підрядних робіт (інжиніринг);

• фінансові кредити – кредити, які не мають цільового призначення та які позичальники можуть використовувати на будь-які цілі.

За строками кредити бувають:

• надстрокові – добові, тижневі, до трьох місяців;

• короткострокові – до одного року;
• середньострокові – від одного до п’яти років;
• довгострокові – понад п’ять-сім років.

Кредити повинні бути забезпечені нерухомістю, товарами, документами, цінними паперами, золотом та іншими цінностями як заставою (застава є засобом забезпечення зобов’язань за кредитною угодою, тому кредитор має право в разі невиконання боржником зобов’язань отримати компенсацію, розмір якої дорівнює вартості застави).

Для України, як для імпортера капіталу, найбільшу привабливість мають кредити міжнародних валютних установ [5].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – наднаціональна валютно-кредитна установа, яка почала працювати в 1947 р. Його штаб-квартира розміщена у Вашингтоні (США). МВФ здійснює систему заходів, спрямованих на регулювання валютних курсів, сприяння конвертованості валют, надання кредитів країнам-членам для покриття тимчасового дефіциту їх платіжних балансів, ліквідацію валютних обмежень, на організацію консультативної допомоги з фінансових і валютних питань.

МВФ – організація акціонерного типу. Його ресурси формуються за рахунок внесків країн-учасників. Головним акціонером МВФ є США, великими акціонерами – Німеччина, Японія, Франція, Велика Британія, Саудівська Аравія, Італія, Канада, Нідерланди, Китай. Україна увійшла до МВФ у вересні 1992 р. і стала 167-м членом цієї міжнародної організації. Однією із форм міждержавного кредитного регулювання є створення спеціальних фондів запозичення ресурсів. МВФ у 1969 р. на основі міждержавної домовленості були створені міжнародні резервні кошти – SDR. Роль МВФ полягає в посередництві між країнами, які потребують коштів, і країнами-кредиторами та встановленні контролю над валютно-фінансовою політикою держави позичальника.

МВФ пов’язує надання кредитів країнам-членам з умовами проведення ними відповідних змін в економічній політиці. При цьому кредитні операції здійснюються тільки з

офіційними органами країн-членів МВФ: національними банками, казначействами, валютними стабілізаційними фондами. Важливим напрямом діяльності МВФ (Міжнародного валютного фонду) є кредитування країн для врегулювання платіжних балансів і зовнішньої заборгованості.

Кредити МВФ поділяються на: звичайні кредити, які надаються для подолання тимчасових труднощів платіжного балансу в межах одного року (із перспективою подовження до чотирьох-п'яти років); компенсаційні кредити, які надаються для компенсації зменшення експортної виручки, що сталося з причин, не залежних від країни-позичальника, терміном на три-п'ять років; стабілізаційні кредити, які надаються для фінансування створення запасів сировини, що добувається в країні, у разі несприятливої кон'юнктури на світових ринках, терміном до трьох-п'яти років.

МВФ здійснює і так зване розширене фінансування, що має цільове призначення – здійснювати структурну перебудову зовнішніх рахунків у разі серйозних порушень платіжного балансу. Погашення може відбуватися протягом чотирьох-десяти років. Відмова країни виконувати умови МВФ практично закриває їй доступ до світового ринку капіталів. У той самий час невелика позичка фонду надає країні можливість отримати більший кредит у банках. До складу Світового банку входять лише дві інституції – Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародна асоціація розвитку (МАР). Також існує об'єд нання Група Світового банку, до якого, крім двох названих, належать ще три інституції: Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГі) і Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУіС).

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) – найбільша у світі фінансово-кредитна організація, яка надає довгострокові кредити (15–20 років) на державні програми урядам і центральним банкам країн (понад 100 країн). МБРР надає позики переважно для розвитку інфраструктури, промисловості та здійснення сільськогосподарських проектів. Вищим керівним органом МБРР є Рада управляючих, яку

представляють усі країни світу, що є членами МБРР. Виконавчий орган МБРР – Директорат, до якого входить 21 виконавчий директор, п'ять із яких працюють на постійній основі (це представники США, Японії, Великої Британії, Німеччини і Франції).

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – міжнародна міжурядова організація, створена в 1960 р. для сприяння економічному розвитку найменш розвинених країн із річним доходом на одну особу не більше 790 дол. США. Таким країнам МАР надає пільгові кредити на 50 років, стягуючи тільки комісійні в розмірі 0,75 % річних.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) створена в 1956 р. для стимулювання приватного підприємства головним чином у країнах – членах МФК, що розвиваються. МФК сприяє спільним інвестиціям місцевого та іноземного капіталів і вкладає кошти тільки в прибуткові підприємства приватного сектору. Термін надання позики становить 5–15 років.

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) – це спеціалізована установа, створена в 1988 р., метою якої є заохочення надходження інвестицій до країн, що розвиваються, шляхом їхнього страхування від некомерційних ризиків. Некомерційними ризиками вважаються: невиконання контракту внаслідок урядового рішення; скасування конвертованості національної валюти й пов'язані із цим перешкоди під час переказу прибутків до країни-інвестора; експропріація майна інвестора; революції, перевороти та подальші зміни в соціально-політичному становищі; воєнні дії.

Усім своїм клієнтам Світовий банк указує на необхідність вжити таких заходів: інвестування в розвиток людських ресурсів, зокрема шляхом удосконалення систем охорони здоров'я й освіти; концентрація зусиль на соціальному розвитку, чинниках зниження рівня бідності; зміцнення здатності урядів надавати якісні послуги, забезпечення ефективності й прозорості їхньої діяльності; охорона навколишнього середовища; підтримка й стимулювання розвитку приватного підприємництва; підтримка реформ, спрямованих на макроекономічну стабілізацію, що забезпечує умови для інвестицій і довгострокового планування.

До Світового банку Україна вступила в 1992 р. (одночасно зі вступом до МВФ). Вона є членом усіх його структур – МБРР, МФК, МАР і БАГі. Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій МБРР є другим після МВФ кредитором України. Його частка перевищує 30 % усіх позичок. При цьому спостерігається тенденція до зростання частки кредитів МБРР за рахунок зменшення частки МВФ.

За цільовим призначенням кредити МБРР поділяються на чотири групи: інституційні (на розвиток державного управління фінансами, економікою); реабілітаційні; на розвиток певної галузі економіки; на структурну перебудову галузей економіки.

Гроші, що надходять від Світового банку, на відміну від коштів МВФ, використовуються більш різноманітно. Вони спрямовані не тільки на погашення дефіциту бюджету й платіжного балансу, але й на реалізацію довгострокових інвестиційних проектів, підтримку українських підприємств, страхування імпорту.

Із міжнародним кредитом пов’язане таке явище, як дефолт. Цим терміном позначають будь-які види відмови від боргових зобов’язань, але, як правило, його використовують вужче, маючи на увазі відмову централь ного уряду від своїх боргів. Державний дефолт – це ситуація, коли країна оголошує себе не здатною виконати кредитні зобов’язання. існує також поняття технічного дефолту. У цьому випадку держава не відмовляється повністю від виконання зобов’язань, але звертається до кредиторів із проханням про реструктуризацію кредиту або зміну умов позики.

Наслідками дефолту зазвичай є світова ізоляція країни, арешт іноземних активів, неможливість здійснення додаткових запозичень коштів зі світового ринку позикових капіталів, накладання квот та обмежень на торгівлю із цією державою або інвестування в її економіку, відмова надавати кредити тощо. У разі оголошення дефолту кредитори отримують право вимагати арешту іноземних активів держави, рахунків державних банків і компаній.

Після дефолту ні державі, ні державним компаніям ніхто більше не дає кредитів, оскільки на будь-які надані позички

також буде накладено арешт. Такий порядок зберігається до того часу, поки уряд країни не домовиться з кредиторами. Більше того, протягом двох-трьох років після дефолту такій країні ніхто не позичатиме кошти. У цій ситуації банки й компанії не зможуть залучати кредити за кордоном. Це означає, що підприємства й фінансові установи будуть змушені скоротити свій бізнес, персонал й обороти. У цьому випадку можливість розрахунків країни із зовнішнім світом значно обмежується, що, у свою чергу, призводить до різкої девальвації національної валюти. інфляція в такому разі може стати непередбачуваною.

У цих умовах розвивається ланцюгова реакція. Усі, хто брав валютні кредити, миттєво стають банкрутами, банківська система занепадає. І без того ослаблені банки закриватимуться. Відповідно, постраждають їхні клієнти – вкладники й підприємства. Втративши гроші, багато фірм припинять існування. Звичайно, такого розвитку подій керівництво країни спробує уникнути через технічний дефолт, намагаючись домовитися з кредиторами про списання частини заборгованості та реструктуризацію решти суми.

Висновки. У піднесенні світового господарства міжнародний кредит відіграє важливу роль, сприяючи розвитку продуктивних сил і розширенню масштабів торгівлі. Водночас він може призводити й до негативних наслідків, сприяючи диспропорції в економіці країн-кредиторів. Надмірне залучення міжнародних кредитів та їх неефективне використання підриває платоспроможність позичальників, які мають платити величезні відсотки за кредит. Зовнішня заборгованість для багатьох країн стала причиною призупинення їх економічного зростання. Позитивні наслідки для країн імпортерів:

• запровадження досконаліших технологій і техніки, передових форм організації виробництва;

• зменшення рівня безробіття;

• приплив іноземної валюти;

• прискорений розвиток існуючої економічної системи або її вдосконалення (таким шляхом розвивалася економіка Сингапуру, Південної Кореї, Тайваню та інших нових індустріальних країн).

Негативні наслідки для країн імпортерів:

• поступова втрата контролю над частиною підприємств, галузей;

• посилення іноземного впливу у сфері військово-стратегічних і політичних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Іванов С. М., Кліменко К. В., Савостьяненко М. В. Актуальні аспекти використання фінансового інструментарію Світового банку в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 12. С. 72–76.

2. Миськів Г. В. Кредити міжнародних фінансових організацій в економіці України. *Фінансовий простір*. 2015. № 2 (18).

3. Офіційний сайт МВФ. URL: http://www.imf.org/ external/np/exr/facts/sba.htm]. (дата звернення: 17.02.2020).

4. Офіційний сайт Світового Банку. URL: http://search. worldbank.org/projects?qterm=Ukraine+loans+&pr ojname=&id=#. (дата звернення: 17.02.2020).

5. Світовий банк значно збільшує підтримку для відновлення в Україні. *Офіційний сайт Світового Банку*. 2014. 22 трав. URL: http://www.worldbank.org/uk/news/pressrelease/2014/05/22/world-bank-boosts-support-forrecovery-in-ukraine. (дата звернення: 17.02.2020).

6. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями. *Урядовий портал.* URL: http:// www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244829807&cat_id=2448 2892. (дата звернення: 17.02.2020).

7. Уварова В. В. Сучасні проблеми функціонування міжнародних банківських кредитних ліній. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць / Тернопіл. нац. економ. ун-т ; редкол.: О. В. Ярощук та ін. Тернопіль, 2018. Т. 28 (2). С. 85–90.

8. Україна та Світовий банк: досвід та перспективи співпраці : матеріали круглого столу / Нац. ін-т стратег. досліджень при президентові України. URL: http://www.niss.gov.ua/ articles/1584/. (дата звернення: 17.02.2020).

Tymchenko Irina Y. Current Trends in International Capital Movement